

speretur a dæmone; imo, si expresse ita fiat, magis videbitur esse pactum explicitum quam implicitum, quia licet tale pactum in eo casu non præcedat, speratur tamen, et intuitu illius fit illa inquisitio, seu vana observatio. Vocamus autem hic pactum, non tantum quasi stabilem conjunctionem per mutuam promissionem et obligationem, sed quamcumque societatem, et deprecationem, seu petitionem auxilii ad aliquid cognoscendum, nam utrumque horum sufficit ad superstitionem falsi cultus, ut supra declaratum est. Constat autem, in illo casu esse saltem tacitam deprecationem et postulationem auxilii a dæmone, quandoquidem sub illa spe fit vana inquisitio. Neque est necesse ut expresse speretur a dæmone; jam enim esset expressa invocatio, ut dixi; sed satis est quod homo his vanis inquisitionibus intendat, spe cognoscendi futura, quia, ut D. Thomas ait, statim dæmon se ingerit, unde virtualiter hoc est, quod homo affectat.

14. *Declaratur amplius hoc pactum implicitum.* — Tandem potest hoc pactum implicitum declarari, quia non potest homo his vanis inquisitionibus intendere animo et spe cognoscendi futura, via inventionis, sed via disciplinæ; magister autem illius disciplinæ non potest esse nisi dæmon; ergo convincitur homo, quod tacite intendat doceri a dæmone, et hoc est pactum implicitum. Major declaratur, quia illud medium, quod ut signum veritatis occultæ seu futuri eventus assumitur, neque est causa determinata ad illum effectum, ut supponitur, neque est effectus a quo possit incipere cognitio, nam potius intenditur ut terminus ejus; unde non est medium, sed conclusio scienda; nec est effectus habens in causa necessariam connexionem cum alio effectum, quia nulla talis connexio inter signum et veritatem inquisitam invenitur, ut in auguriis, et aliis similibus artibus, in particulari demonstratur; ergo assumitur illud medium ut purum signum. At hujusmodi signum inutile est ad acquirendam cognitionem via inventionis, quia non est signum naturale, sed ad placitum, ut supra declaratum est; omnis autem acquisitio cognitionis per signa ad placitum, pertinet ad disciplinam potius quam ad inventionem. Docetur enim homo ab illo, qui talia signa scripsit, vel primo imposuit ad talem significationem. Argumentum denique evidens est, quia cognitio acquisita per talia signa, tota reducitur ad auctoritatem ejus, qui signa præbuit, et dixit esse vera, et hoc

vel illud significare; nam, in vi solius discursus et luminis intellectualis, ex rebus ipsis id colligi non potest.

15. *Solum dæmonem esse auctorem illorum signorum.* — Jam ergo probatur minor, quod solus dæmon convincatur esse auctor illorum signorum, seu falsæ impositionis, seu fictionis eorum, quia non est Deus, ut constat, nec homo creditur potens per se ad talem doctrinam; est ergo dæmon. Unde si doctrina illa per modum alicujus artis, et certis regulis contenta in aliquibus libris scripta continetur, a dæmone per aliquem ministrum suum scripta est; et qui nunc illam addiscunt, a dæmone docentur, sicut qui studet libris Augustini, ab Augustino docetur, et qui Scripturam legit et credit, a Deo docetur. Atque hoc modo intervenit ibi pactum implicitum, et reducitur ad explicitum, quod cum aliquo primo enunciatore illius doctrinæ præcessit. Et ita responsum manet ad præcipuam rationem dubitandi.

16. *Objectio prima. — Secunda objectio.* — Sed dicet aliquis primo, posse aliquem velle uti his vanis inquisitionibus, expresse intendendo non habere pactum cum dæmone, sed solum propter experientias aliquas, quæ ostendunt futura ita evenire sicut signa illa (quæ a nobis vana censentur) indicant, juxta regulas talis artis, vel juxta traditionem peritorum in illa. Neque iste sic illa utens attendit vel curat, quomodo fuerint nota hominibus talia signa, sed ab hoc abstrahit, et ab omni pacto cum dæmone per expressam voluntatem suam, ut supponitur; ergo non potest sic operanti attribui pactum implicitum. Secundo fieri potest, ut sic operans opinetur, talia signa non fuisse demonstrata a dæmone: sed vel a Deo fuisse sic instituta ad significandum, sicut Origenes existimavit de signis cælestibus, vel casu esse inventa, et postea usu compertum esse vera significare, et habere illam significationem permanentem; ergo qui sic illis utitur, non profitetur pactum implicitum cum dæmone. Denique, qui non probatur malus, bonus præsumitur, juxta regulam juris; ergo si aliquis revera nesciat, talia signa esse ex traditione et societate dæmonum, et ideo velit illis uti, quia non probatur habere malam originem, sed occultam, ille talis non profitetur pactum implicitum cum dæmone. Hoc autem modo videntur illis uti omnes homines, qui non habent expressum pactum cum dæmone; ac subinde falsum est dicere, eo ipso quod aliquis utitur his signis et inqui-

sitionibus, nesciens esse a Deo, profiteri pactum implicitum cum dæmone.

17. *Respondetur ad primam objectionem.* — Ad primum respondetur, interdum per crassam ignorantiam vel incogitantiam velle aliquem contraria: unum in se ac formaliter, aliud virtute, et in alio. Sic ergo accidit in illo casu; nam licet is, qui voluntarie utitur talibus inquisitionibus vanis, explicite dicat se nolle pactum cum dæmone, implicite vult illud; et licet nolit expressum pactum, de facto vult tacitum, quiavult uti illis mediis ut utilibus, cum tamen utilitatem habere non possint, nisi interventu dæmonum. Nec refert quod credat illa esse utilia propter experientiam; nam hoc ipsum est credere, ex consortio cum dæmonibus habere utilitatem, quia illæmet experientiæ ab ipso dæmone procuratæ sunt, ut homines ab eo decepti credant illa esse utilia; et enim supra ex Augustino notavi, dæmones aliquando vera enunciant, ut auctoritatem sibi concilient cum hominibus, et ita securius illos decipiant. Vide Augustinum, d. lib. de Divin. dæm., a c. 3, et l. 2 Gen. ad litt., c. 17, et l. 5 de Civ. Adde præterea illam experientiam valde fallacem esse, quia revera multo frequentius inveniuntur falsæ illæ prænuntiationes, quam veræ; nam veræ notantur et numerantur, quia paucae sunt; falsæ vero innumerabiles sunt. Quod etiam Phavorinus agnovit apud Aulum Gellium, lib. 14 Noct., c. 1; et Cic., lib. 2 de Divinat. Et rursus ex illis, quæ vera eveniunt, multa sunt casu et quasi sorte, ut ait Augustinus, 7 lib. Confess., c. 6. Regulariter autem iste casus est in paucioribus, ut dixi, et ad summum ad utrumlibet ex vi talium signorum; et ideo si quid amplius ex illis signis docetur et creditur (ut revera creditur ab Ariolis), totum id fundatum est in tacito pacto, et operatione dæmonis. Neque excusantur isti, dicendo se non curare unde talis doctrina originem traxerit; tenentur enim hoc curare, et, eo ipso quod non curant, et nullam probabilitatem habent quod sit a Deo, voluntarie ignorare se fingunt quod a dæmone sit, et virtute volunt illa uti, etiamsi a dæmone sit.

18. *Satisfit secundæ.* — Ad secundum, jam supra dixi considerandum esse, quid per se conveniat actioni, non quid possit excusare ignorantiam. Qui ergo crediderit talia signa esse a Deo creata et instituta, ad significandum naturaliter, etiam sine ulla connexionem causæ vel effectus, in re ipsa valde decipietur, et materialiter saltem id faciet, quod de

se includit tacitum pactum cum dæmone; ipse vero excusari poterit, vel a toto, vel a tanto, juxta gradum ignorantiae. Non enim videtur impossibile aliquando esse invincibilem, licet regulariter valde crassa videatur; id tamen ex generalibus regulis de ignorantia discernendum est, ut recte dixit Cajetanus supra, quia non potest particularis regula certior dari. At vero, qui non putat illa signa esse a Deo, et ducitur propter usum, et consuetudinem, et experimentum verorum eventuum, non excusatur, ut dixi; quia totum id ad experientiam reducitur, quæ ex industria et societate dæmonum provenit, ut declaravi.

19. *Solvitur tertia.* — Ad tertium, nego non probari has artes habere malam originem, quia non solum negative nescitur unde sint, sed etiam positive scitur esse a dæmone; hoc enim probant discursus supra facti, quod non continent scientiam inventionis per discursum, sed traditionis per disciplinam, quæ fide præbet docenti, et ejus tantum auctoritate fundatur. Similiter dico, in his artibus non solum nesciri an sint a Deo, seu non sciri quod sint a Deo, sed etiam sciri quod non sint a Deo, non solum quia Deus id docet et profitetur in Scriptura, detestans tales artes, sed etiam quia frequentius illa signa fallunt, et continent mendacium, et quia nihil pietati deserviunt, sed potius occasionem præbent committendi multa flagitia. Unde talia signa nec viris sanctis revelata sunt, nec prohi illis utuntur, sed flagitiosi homines, incantatores, et similes. Notat etiam Augustinus, lib. 2 de Doctr. Christ., c. 24, talia esse hæc signa dæmonum, ut non significant, nisi consensus observantis accedat. Ideo enim (inquit) augures id agunt, ne videant volatus, aut audiant voces avium, ne scilicet, sibi aliquid mali significant esse. Unde non obscure constat totum hoc ex pacto cum dæmone. Igitur non possunt tales artes præsumi bonæ vel indifferentes, nec alterius doctrinam continere, nisi dæmonis. De quo vide plura apud Augustinum supra, et 5 de Civ., c. 17; Origenem, lib. 6 et 7, contra Celsum; Eusebium, lib. 5, 6 et 10 de Præpar.

CAPUT X.

EXPEDIUNTUR NONNULLE DIFFICULTATES CIRCA SUPERIORES DIVINATIONUM SPECIES.

1. *An divinatio per pactum explicitum differat specie, ab ea quæ fit per implicitum.* — Prima dubitatio est, an hæc divinatio per pac-

tum implicitum in ratione superstitionis differat specie ab illa quæ est per pactum expressum. Aliqui absolute affirmant differre specie in genere vitii et mali moralis, quod significat D. Thom., art. 3, in corpore, et ad 1. Difficile vero est hanc sententiam persuadere, quia tacita vel expressa voluntas, aut pactum implicitum, non solent morales actus distinguere in specie morali; sicut professio tacita et expressa ejusdem speciei sunt, et sic de aliis. Deinde in illis superstitionibus est eadem participatio idololatriæ, et privatio ejusdem honestatis religionis; cur ergo distinguantur morali specie? Quare, in rigore loquendo, probabile est non distingui, sed solum ut actus perfectus et imperfectus, completus vel incompletus intra eandem speciem. Nihilominus tamen in ordine ad praxim, præsertim in ordine ad confessionem, et ad pœnas seu censuras, et ad præsumptionem de hæresi, et aliis similes effectus, non dubito quin perinde sit de illis censendum, ac si essent distincti specie. Quia certissimum judico, ubi pactum expressum cum dæmone intercessit, explicandum esse in confessione, quia longe diversum iudicium faciendum est de illo peccato a confessore, quam de alio, et sic de aliis. Et quoad hoc, verissimum est quod D. Thom. ait, d. art. 3, ad 1, *multo gravius esse, dæmones invocare, quam aliqua facere, quibus dignum sit ut se dæmones ingerant.* Hoc enim declarat bene majorem gravitatem notabilem in confessione explicandam, sed non specificam diversitatem in rigore; tum quia committere peccatum aliquod verbi gratia, fornicationem, et exponere se morali ac proximo periculo illius, ejusdem speciei sunt, et ita possunt esse in præsentia; tum quia in pacto implicito etiam est invocatio dæmonis, vel usus et credulitas doctrinæ ejus, quod perinde est.

2. *An distinguenda sint sub his membris plura vitia specie distincta.* — Simile dubium est, an sub aliquo ex dictis membris distinguenda sint plura vitia superstitionum specie distinctarum. Aliqui enim censent, in his vanis observantiis, quæ continent implicitum pactum, specie distingui ea quæ observant signa, quæ in rebus ipsis sine industria hominis præexistunt, ut sunt astrologia judiciaria, augurium, et similes, ab his quæ utuntur vanis actionibus humanis, ut ad sortes pertinentibus. Nam D. Thomas etiam dicto art. 3 hæc ponit ut genera distincta superstitionum. Sed certe D. Thomas sicut distinxit

hæc genera, ita etiam distinxit sub unoquoque illorum plures species quasi ultimas. Quod si hæc non sunt veræ species morales distinctæ in genere vitii et mali moralis, certe non est cur inter illa duo superiora capita distinctio propria et essentialis quasi specierum subalternarum intercedere credatur. Deinde sub genere superstitionis hujus, quæ fit cum pacto expresso, non distinguuntur plures species formaliter diversæ, sed tantum materialiter; ergo nec sub altero de pacto implicito; nulla enim apparet sufficiens ratio differentiæ. Denique non minus vanum et inutile est medium ad cognoscendam veritatem occultam, quod assumitur in augurio, quam quod sumitur in sortibus, et e converso; nec in ordine ad injuriam Dei multum videtur referre, quod credatur dæmoni loquenti per signum factum ab homine, vel datum in dispositione aliarum rerum; ergo hæc materialis diversitas signorum non magis videtur sufficere ad specificam diversitatem malitiarum, quam multiplex alia varietas, quæ in hoc genere divinationum reperitur.

3. *Objectio.* — Sed objici potest ex D. Thomas, quia hæc signa assumuntur ut principia cognoscendi; diversitas autem principiorum diversificat speciem etiam in scientiis demonstrativis; ergo et hic. At hæc ratio non minus probat de omnibus speciebus horum signorum in particulari, quam de illis duabus generalibus auguriorum et sortium. Deinde in neutris ostendit diversitatem formalem in genere vitii moralis, sed ad summum in genere cognitionis; et præterea etiam in cognitione, licet ostendat diversitatem quoad apprehensionem, non vero quoad iudicium de re significata, si detur. Ut licet Deus revelet veritatem occultam per varia signa verborum, scripturarum, vel rerum, vel actionum humanarum, qualia in Prophetis inveniuntur, nihilominus assensus, qui ejus testimonio datur, ejusdem speciei est; ita ergo credere dæmoni danti signum, ejusdem rationis est, licet signum sit materialiter diversum. Et ob eandem causam, uti signo in dæmonis auctoritate fundato, tanquam utili ad cognoscendam veritatem, pactum implicitum continet ejusdem rationis, etiamsi signa sint materialiter diversa. Unde Augustinus, lib. 2 de Doct. Christ., cap. 23 et 24, postquam omnia dicta signa numeravit, concludit: *Quæ omnia tantum valent, quantum præsumptione animorum, quasi communi quadam lingua, cum dæmonibus federata sunt.* Omnia ergo habent linguam ejusdem rationis

in ratione mali, et in fallacia loquentis per illa, licet materialiter varia sint.

4. *Utrum sufficienter dividatur divinatio in augurium et sortilegium.* — *Ratio dubii.* — Tertium dubium esse potest circa hanc eandem divisionem bimembrem divinationis cum tacito pacto, in augurium et sortilegium, an sit sufficiens. Ratio autem dubitandi est, quia præter illos modos invenitur alius præsagiendi futura ex signis aliquibus occurrentibus, qui vanus est et superstitiosus sine expresso pacto, et ad neutrum illorum pertinet. Assumptum patet in illa, quæ dicitur vana observantia eventuum ad actiones proprias moderandas, vel timendos vel sperandos futuros successus, ad quos tales eventus nihil conducunt. Hujus vanitatis multa exempla ponit Augustinus, lib. 2 de Doct. Christ., cap. 20: *Si membrum (inquit) aliquod salierit, si junctim ambulatibus amicis, lapis, aut canis, aut puer medius intervenerit.* Et infra: *Limen calcare, cum ante domum suam transit; redire ad lectum, si quis, dum se calciat, sternutaverit; redire domum, si procedens offenderit.* In omnibus enim his invenitur quidam modus opinandi de futuris ex signis inutilibus, qui pertinet formaliter ad generalem rationem divinationis, ut ex ejus declarationibus constat. Quod autem sub illis duobus membris non comprehendatur, patet, quia non fit per inspectionem effectuum provenientium ex dispositione rerum naturalium, nec ex humanis actionibus ad eum finem factis. Potest vero aliquis respondere, illa omnia non pertinere ad divinationem, quia divinatio fit quasi ex instituto, dum homo quærit signa unde divinnet, quod in illis observantiis non fit, sed casu signa eveniunt. Et præterea divinatio ordinatur ad cognitionem, illæ autem observantiæ potius ad dirigendas operationes referuntur. Unde D. Thomas, in tota q. 95, illarum non meminit, sed eis peculiarem locum tribuit in q. 96, a. 3.

5. *Commemoratas observationum vanitates reduci ad divinationem.* — Nihilominus assero illas omnes vanitates ad divinationem reduci. Ita sensit D. Thomas in dicto articulo. Et optimam reddit rationem, quia illi eventus solum observantur ut signa, cum tamen neque ex natura rei, neque ex divina impositione significant; ergo ex dæmonis industria; ergo omnis credulitas, quæ illis datur, accipitur ut divinatio dæmonis. Et ideo nihil refert quod talia signa non sint quæsitæ, et casu oblata; tum quia satis est quod voluntarie acceptentur et credantur;

tum etiam quia, licet præsens eventus casu accidat, tamen ars divinandi ex illo instituto quæsitæ et comparata supponitur. Neque item refert quod talis observatio ordinetur ad dirigendas actiones; tum quia inde solum fit, ut cognitio illa sit practica, non tamen quod non sit cognitio, quod satis est ad divinationem, si per vana fiat de occultis; tum etiam quia illa ordinatio solum est ex parte scientis seu addiscentis; hoc autem modo vix est ulla divinatio, quæ non ordinetur ad actionem. Addit vero D. Thomas supra, hanc divinationem reduci ad illam, quæ fit per astra, quod maxime verum est de omni vana observatione dierum hebdomadæ, mensis aut anni, reputando quosdam faustos dies, alios infaustos ad aliquas actiones, sine ullo fundamento, quia ex astris sumitur varietas dierum. At vero alia omnia, in quibus observantur fortuiti eventus, sub omine continentur. Unde Chrysostomus, homil. 21 ad Populum, circa finem: *Et quid tandem (inquit) sunt omnia? sæpe domum quis suam egressus, hominem vidit unoculum, vel claudicantem, et ominatus est;* et infra: *Si virgini occurreris, sterilis dies erit; si vero meretrici, dextera, et bona, et multa mercatione plena.* Unde etiam potest hæc divinatio vocari augurium lato modo, quia ex motu, situ, aut aspectu alterius rei occurrentis fit; et quod casu occurrat, vel ex industria quærat, est impertinens ad rationem signi ex consortio dæmonis habentis auctoritatem, ut dixi.

6. *In iis observationibus idem genus peccati est.* — *Veniale peccatum solum in his sæpe datur.* — Est ergo in hac vana observantia idem genus peccati, ac subinde ex suo genere eandem habet gravitatem, licet ex ignorantia possit esse veniale. Imo Cajetanus, d. art. 3, et in Sum., verb. *Superstitio observationum*, censet, ordinarie esse veniale, quia ex quadam simplicitate fit absque præsumptione mali, aut pacti cum dæmone. Imo addit posse fieri sine ullo peccato, quando ex præsentia occursu concipitur suspicio alterius mali eventus ex causa utriusque communi. Sed hoc posterius tunc habet locum, quando illa conjunctio in communi causa potest in aliqua probabili ratione fundari, juxta doctrinam superius datam, alioquin nulla est ratio excusationis. Deinde fieri potest ut aliquis non præbeat definitum assensum de futuro effectu ominato, sed solum quod ex vano quodam timore concepto, vel alia simili levi voluntate, cesset ab actione, vel aliam inchoet, etc.

Et tunc facile potest credi, solum committi culpam venialem, per se loquendo, et secluso scandalo, aliisque circumstantiis. At si quis definite credat futurum tristem eventum, quem præsagit, solum propter vanam observationem, non possumus peccatum illud a malitia gravi excusare, nisi maxima sit ignorantia et ruditas personæ.

7. *An hæc omnes species sine prohibitione etiam sint malæ intrinsece. — Ratio dubitandi.* — Ultimo vero dubitari potest, an omnes species numeratæ in hoc genere divinationis, quæ sine pacto expresso fit, sint ita intrinsece malæ, ut, seclusa etiam positiva prohibitione Dei vel Ecclesiæ, honestari non possint. Et ratio dubitandi esse potest, quia in Scriptura videntur sæpe nonnullæ istarum divinationum approbatæ, ut cum servus Abrahæ, Gen. 24, dixit: *Puella, cui ego dixero: Inclina hydriam tuam, ut bibam, et illa responderit: Bibe, domine, quin et camelis tuis potum tribuam, ipsa est quam præparasti servo tuo Isaac*, planè ominatus est; unde inferius subditur: *Ipsæ autem contemplabatur eam tacitus, scire volens utrum prosperum fecisset Dominus iter suum, an non*. Ecce observationem ad omen vel augurium pertinentem, et tamen non fuit mala, sed potius a Deo per ipsum effectum approbata. Similiter Jonathas, 1 Reg. 14, pergens contra inimicos cum armigero suo, conditionem posuit: *Si dixerint: Manete, etc., stemus; si autem dixerint: Ascendite, ascendamus, quia tradidit illos Dominus in manus nostris*; quæ verba plane sunt ominativa. Similiaque sunt quæ dixit David ad Jonatham, 1 Reg. 20: *Si dixerit: Bene, pax erit servo tuo; si autem fuerit iratus, scito quia completa est malitia ejus*. Ecce prædictionem occulti effectus ex signo valde incerto, in quo nulla connexio, vel ratio causæ, vel effectus reperitur. Præterea est manifestum exemplum 1 Reg. 6, ubi sacerdotes et divini Philistinorum dederunt signum de Arca Domini: *Si per viam finium suorum ascenderit contra Bethsames, ipse fecit nobis hoc malum grande; sin autem minime, sciemus quia nequaquam*, etc. Quod signum ex se nullius momenti videri poterat, et tamen divina providentia illud probasse videtur. Præterea Joseph erat vir sanctus, et tamen auguriis et augurandi scientia usum fuisse, testantur ipse et dispensator ejus, Genes. 44. Denique aliqui utuntur loco Job 37: *Qui in manu omnium hominum signat, ut singuli noverint opera sua; referuntque illa verba ad lineamenta*

manuum, ut inde suadeant non esse per se malum, ex lineis et signis manuum futura divinare. Est autem eadem ratio de similibus.

8. *Error Rabbi Kimhi. — Divinationes hæc omnes esse intrinsece malas.* — Circa hoc notari potest quidam error Rabbi David Kimhi, quem refert Abul., 1 Reg. 14, quæst. 4, qui dixit, auguria, quæ observantur in animalibus et aliis similibus, esse semper illicita; omnia vero quæ sumuntur ex verbis humanis, non semper esse illicita; movebaturque ex nonnullis testimoniis adductis; rationem vero differentiae non assignabat. Sed hæc sententia falsa et erronea est, ut ibi late Abul. ostendit: quia in universum damnantur et prohibentur omnia talia omina in Scriptura, nec est ulla probabilis ratio illa excipiendi. Item quia in eis est eadem ratio malitiæ, quia non minus sunt signa incerta et vana, et ita æque damnantur a Patribus tanquam pertinentia ad reliquias idololatriæ. Quocirca generaliter dicendum est, hoc genus divinationis intrinsece malum esse, nunquamque honestari posse, si rationem divinationis a nobis explicatam retineat. Hæc sententia sumitur ex D. Thoma, dicta quæst. 95, art. 2 et 3, quam fusius quam cæteri explicuit Cajetanus in art. 2, docens hoc vitium esse prohibitum quia malum, et non e converso, quem omnes sequuntur; et rationibus supra factis, quibus malitia hujus vitii explicata est, hoc satis convincitur. Et consequenter idem probant testimonia Patrum relata 26, quæst. 1 et sequentibus. Si ergo hoc vitium prohibetur quia malum, aperte sequitur esse intrinsece malum, quia non aliunde quam ex propria materia et conditione deformitatem habet. Quapropter quotiescumque aliqua actio materialiter similis (ut ita dicam) videtur concessa seu approbata, signum est non fuisse usurpatam cum conditionibus requisitis ad propriam divinationem, ac subinde nullum pactum implicitum cum dæmone inclusisse. Duas autem conditiones necessarias supra posuimus. Prima erat, ut non observetur effectus, vel causa, ut revera talis est, sed tantum sub ratione signi. Secunda, ut non observetur tanquam signum a Deo acceptum, seu inspiratum. Ubi ergo ista duo concurrunt, semper reprehenditur divinatio; e converso autem, ubi approbari videtur, aliqua illarum conditionum deest.

9. *Solvitur exemplum servi Abrahæ.* — In prima igitur quasi divinatione et verbis servi Abrahæ utraque conditio deesse potuit. Nam

imprimis verisimile est, illa verba protulisse peculiari instinctu Spiritus Sancti, a quo in illo negotio gubernabatur, et non videtur dubium quin ex magna fiducia in Deum illa verba protulerit, sperans peculiare patrocinium ejus ad eligendam sponsam futuram Isaac. Et hoc significavit D. Thom., d. q. 95, art. 7, ad 3, dum dixit, *Eliezer attendisse verba puellæ, oratione præmissa ad Deum*. De qua oratione bis fit expressa mentio in d. c. 24 Gen. Et idem sensit Augustinus, lib. 1 Quæst. in Genes., quæst. 63, dicens aliud esse, mirum aliquid petere quod ipso miraculo signum sit, aliud hæc observare quæ ita fiunt, ut mira non sint, sed a conjectoribus superstiosa vanitate interpretentur. Hoc ergo posterius ait pertinere ad auguria, primum vero minime, et tale dicit fuisse factum Eliezer. De quo subjungit magis posse dubitari, an reprehendi potuerit quia tentaret Deum, quam quod augurari videretur; ait tamen nec tentationem Dei illam fuisse, sed consultationem et sanctam petitionem ex instinctu ipsius Dei, qui idcirco orationem receperat, ut ait Chrysostomus, hom. 48 in Gen., qui etiam significat potuisse Eliezer accipere signum illud, ut conjecturam probabilem candoris et probitatis animæ illius virginis: *Quia scivit* (inquit) *Patriarchæ hospitalitatem, et quia virginem inde ducendam congruebat isdem esse moribus præditam, quibus justus nullam aliam conjecturam inquirat, sed characterem virginitatis animi hospitalitate colligere vult, et inquit: Cui dixero, etc., Non solum faciet quod petivi, sed et candorem, ac liberalitatem mentis suæ declarabit, morum suorum mititatem satis ex aquæ præbitione ostendendo*. Erat ergo signum illud per se etiam aptum ad prudentem faciendam ex illo conjecturam, tanquam ex effectu optimæ indolis, et virtutis non vulgaris. Possumus vero utrumque conjungere ex Abul. ibi, nam Eliezer et a Deo inspiratus hoc signum petivit, et tale signum petiit, in quo magna bonitas ostenderetur: *Ad quam nulla virgo inclinaretur, nisi eam Deus specialiter inclinasset*.

10. *Enodatur secundum de conditione posita a Jonatha.* — Ad 2 de conditione posita a Jonatha cum armigero suo, late respondet Abulensis supra, dicta quæst. 4. Et in Summa dicit primo, affirmandum non esse nec credendum, Jonatham in eo facto peccasse; tum quia nec in Scriptura nec a Patribus reprehenditur; tum quia Deus approbasse

videtur intentionem et actum ejus, victoriam illi præbendo, etiam miraculoso modo. Secundo, sentit eodem modo esse excusandum factum illud, quo proxime tractatum de Eliezer. Et sane, quod Jonathas non commiserit omen vel augurium superstitiosum contra Deum, constat, quia non a dæmone, sed a Deo expectabat victoriam, ut patet ex illis verbis: *Non est Domino difficile salvare, vel in multis vel in paucis*. Ab eodem igitur sperabat instrui, mediante illo signo; sic enim concludit: *Ascendamus, quia tradidit eos Dominus in manus nostris, hoc erit nobis signum*. Si ergo excessus aliquis potuit esse in Jonatha, magis pertinebit ad tentationem Dei quam ad superstitionem. Ab hac autem etiam excusatur, quia credendum est id fecisse divino instinctu, et inspiratione, et præmissa oratione ad Deum, quamvis hoc expresse in Scriptura non referatur.

11. *Explicatur tertium de verbis David, et quartum de signo dato a sacerdotibus Philistinorum.* — Idem dici posset de verbis David; tamen ex alio capite intelligimus illud non fuisse omen, sed humanam conjecturam prudentem et probabilem; quia ex vultu et verbis alicujus conjectari potest affectus odii, aut pravi animi; tale autem fuit signum a David datum, ut bene ibi exponit Abul., q. 13. De signo autem dato a sacerdotibus Philistinorum, Abulensis, 1 Reg. 6, 18, ait eos non peccasse in eo facto, tentando Deum, quia non agnoscebant Deum Israel esse verum Deum; non tamen explicat an peccaverint ominando, et utendo quodam signo de se incertissimo, cujus nullam probabilem rationem habere potuerunt. Maxime quia potuit Deus nulla speciali providentia dirigere vaccas, et accidere, ut per aliam viam irent, et falsum tunc esset signum; item quia nulla erat connexio inter signum illud, et rem ad quam significandam assumebatur: possent enim ire vaccæ per viam Bethsames, etiamsi per impossibile Deus non fecisset illis nocuum illud. Nihil ergo obstat quin dicamus, sacerdotes illos in eo peccasse, et ductos fuisse sua consuetudine augurandi, et consultantandi etiam dæmones; Deum autem usum fuisse malitia eorum, et speciali providentia voluisse, ut vaccæ irent recta via, ad confusionem infidelium, et honorem ac reverentiam suæ arcæ conciliandum etiam ab hostibus. Nec etiam est cur excusentur a peccato tentandi Deum; nam, licet non crederent, in hoc ipso peccabant, et habebant alia media quibus

sufficienter agnoscere poterant virtutem divinam ibi intercessisse; unde sine dubio peccabant, novum signum quærendo.

12. *Joseph nunquam usus fuit hac arte.* — Circa verba Joseph, et servi ejus, omnes expositores pro certo supponunt, Josephum nunquam fuisse usum hujusmodi arte, quia iniqua et intrinsece mala est, et quia ipse, cum interpretabatur somnia, spiritu divino id faciebat, idque suis verbis profitebatur, Gen. 40: *Numquid non Dei est interpretatio?* et c. 41: *Absque me Deus respondebit prospera Pharaoni.* Quocirca, si verbum augurandi in proprio sensu intelligatur pro iniqua arte, tres sunt expositiones. Prima est, Josephum joco fuisse locutum; ita Augustinus, lib. quæst. in Gen., quæst. 145, quem secutus est D. Thomas, dicta quæst. 95, art. 7, ad 1, et Magister Histor. in Gen. Secunda est, Josephum quidem serio id de se affirmasse, et falsum dixisse, ut fratres cogeret ad veritatem dicendam, vel ut timorem incuteret, ideoque a peccato mendacii non excusari; illud tamen officiosum fuisse, non noxium, et ideo excusari a mortali. Quia, licet videretur se graviter infamare, tamen fratres non illum agnoscebant, et putabant esse idololatram quemdam principem, et ita nihil illi nocebat, quod etiam putarent esse augurem. Ita Abul. ibi. Tertia expositio est, non fuisse mentitum Joseph, sed amphibologia usum esse, interrogando: *An ignoratis quod non sit similis mei in augurandi scientia?* In quibus verbis multiplex est amphibologia: una, quia interrogans, non enunciat nec affirmat aliquid; nam, licet audientes possint illum sensum concipere, potest loquens illum non intendere, sed suo jure uti ambigue loquendo, quicquid Abulensis contra Joannem Gallensem objiciat. Altera amphibologia esse potuit in pronomine *mei*, quia non id quod erat, sed id quod gerebat exterius, et esse putabatur, significare voluit; unde non affirmavit se esse augurem, sed eum, qui in illo gradu honoris et principatus esset collocatus, timendum fuisse ut augurem. Ita fere Theod., q. 104 in Gen. Denique in illo verbo, *sit*, potuit esse amphibologia; nam secundum veritatem, vel secundum vulgi opinionem accipi potuit, ut sensus a Joseph inventus fuerit: *An ignoratis quod nullus reputatur, et aestimatur similis mei*, etc. Et hoc etiam significavit divus Thomas in prædicta solutione dicens: *Referens forte hoc ad illud, quod vulgus de eo opinabatur.*

13. *Commodior expositio* — Denique etiam in verbo *augurandi*, potuit esse amphibologia, quæ mihi maxime placet, et stabit sententia, etiamsi affirmanter et serio accipiatur. Nam verbum augurandi late sumi solet, ut convertitur cura verbo divinandi, ut indifferens est ad præcognitionem futurorum, vel occultorum, sive pravam, sive honestam, ut ex Cicerone, Plinio et Aristotele ostendit Perrer., Gen. 44, disp. 1. Potuit ergo Joseph in hac significatione illo verbo uti, etiamsi sciret a fratribus in alia esse accipiendum, permitiendo in hoc falli absque suo mendacio. Ita Rupert. ibi, quem Cajetanus sequitur, et Perrerius ibi, disp. 2. Qui recte advertit, non dixisse Joseph se habuisse scientiam augurandi in scypho, sic enim falsum dixisset, vel illud additum contraheret significationem verbi ad prava auguria, nam divina non fiebant in scypho. Quare servus quia ita locutus est, non potest hoc ultimo modo excusari, sed vel juxta Augustini expositionem, vel concedendo illum fuisse mentitum.

14. *Chiromantiam quamdam et naturalem et bonam, aliam vanam.* — Ad ultimam objectionem, ex loco Job. 37, possumus imprimis respondere, duplicem esse chiromantiam: unam naturalem, quæ pars est physiognomiæ, aliam astronomicam et vanam. Prior non omnino reprobanda est, si intra debitos limites se contineat, utendo signis quæ sunt in manu, tanquam effectibus ex quibus aliquo modo colligi potest corporis dispositio, et temperamentum, cui solent animi inclinationes accommodari. Altera omnino vana et superstitiosa est, quia nullum habet fundamentum in natura, sed in figmentis judiciariæ astrologiæ, ut late ostendit Valles, c. 32 Sacræ philosophiæ, et Martinus del Rio, lib. 4 disp. Mag., c. 3, quæst. 5. Igitur licet quispiam contentiose velit verba Job intelligere de lineis et dispositione manuum, de naturali chiromantia id exponere poterit; nam ad alteram verba illa applicare, et vanum est, et sine fundamento, ac plane impium; nam est doctrinam vanam et superstitiosam Spiritui Sancto attribuere. Atque hoc in Summa late tradit Valles supra, et in fine addit mysticam expositionem non contemnendam, nimirum, per ipsum manum et figuram manus, significatum esse homini, natum esse ad laborandum et ad Deum adorandum, etc.

15. *Manum pro facultate operandi sumi in Scriptura.* — Nihil vero est quod nos cogat ad locum illum intelligendum de propria manu

CAPUT XI.

QUOUSQUE SE EXTENDAT PROHIBITIO FERENDI JUDICIUM DE REBUS OCCULTIS VEL FUTURIS PER ASTROTORUM CONSTELLATIONES.

materiali, sed de potestate operandi; nam quia manus est organum organorum, pro facultate operandi solet in Scriptura sumi, juxta illud: *In manu Domini omnes fines terræ*, et illud: *Opera manuum ejus annunciat firmamentum*, et similia. Soletque sæpe significare liberam agendi potestatem, sicut paulo autea, c. 36, in eodem libro, de Deo dicitur: *In manibus abscondit lucem, et præcipit ei ut rursus adveniat*, id est, in sua libera potestate. De hac ergo exponunt dicta verba in Commentar. Hieronymo attributis in eodem loco, ita ut sensus sit: *Qui in manu hominum signat*, id est, qui sui signum et characterem posuit in libera hominis potestate ad agendum, *ut noverint singuli opera sua*, id est, ut unusquisque attente judicet et discernat quid sibi agendum sit; vel, ut alia littera habet, *ut noverit homo infirmitatem suam*, qua usum etiam est Concilium Milevit., cap. 7, huic favens expositioni. Quæ certe plausibilis est, et si cum antecedentibus et sequentibus cohæreret, non esset contemnenda. Verumtamen ibi loquebatur Eliu de mirabilibus operibus Dei, in temporum varietate, et in tonitruis variisque tempestatibus, quæ in orbe fiunt, et tandem dixerat: *Qui præcipit nivem ut descendat in terram, et hyemis pluviis, et imbri fortitudinis suæ*; et statim adjungit: *Qui in manu omnium hominum signat*, id est, qui per has temporum varietates et injurias, homines sæpe impedit, et quasi claudit manus eorum, ne laborare possint, *ut noverint singuli opera sua*, id est, ut curam habeant suorum operum, nec opportunum tempus laborandi amittant, cum tam facile, mutata cæli dispositione, impediri possint. Et huic sensui consonant sequentia verba: *Ingredietur bestia latibulum*, utique coacta eadem cæli intemperie: *Et in antro suo morabitur*, quasi ibi signata, et clausa, ne cibum quærere, nedum operari possit. Hoc ergo ipsum cum proportione est, quod de hominibus dixerat, et verbum *signare* non sumitur, ut est idem quod signo indicare, sed ut est idem quod obsignare et claudere, ut est usitatum in Scriptura, prout late ostendit Pineda supra, qui erudite locum hunc in hanc sententiam explicat, quam expositionem etiam Martin. del Rio, cum Olympiodoro et Philippo presbytero amplexus est.

1. *Non omnis prædictio ex astris est illicita.* — Diximus in præcedentibus capitulis divinationem tunc esse superstitiosam et prohibitam, quando nec divinæ auctoritati, nec naturali connexioni effectuum cum suis causis, vel causarum cum suis effectibus est fundata; vel quando in hac ipsa investigatione modum excedit. Jam vero ad majorem hujus materiæ cognitionem, possemus per singula signa hujus divinationis discurrere, et expendere quantam habeant connexionem cum effectibus, qui ex illis prædicuntur, ut ita clarius constet quando divinatio ex unoquoque signo perniciosa sit. Sed ad rem moralem sufficere nobis visum est, de tribus in particulari dicere, scilicet, de astris, sortibus et insomniis, quia de his specialiter tractavit divus Thomas, d. q. 96, art. 5, 7 et 8, et quia magis pertinent ad materiam moralem et theologiam; nam eorum occasione nonnulla jura humana et testimonia Scripturæ explicanda sunt. De cæteris vero signis, sufficiunt quæ obiter tacta sunt, explicando generalem doctrinam; et qui plura desideraverit, legere poterit Martinum del Rio, d. 1. 4, c. 2, præsertim q. 6 tota, et q. 7, sect. 1 et 2, et c. 3, q. 2, 3, 4 et 5, et quos ipse allegat. Igitur de prædictionibus ex astris in hoc capite dicendum est, et explicandum quando illicitæ sint, et in quo gradu et genere peccati. Supponimus enim non omnem prædictionem sumptam ex observationibus siderum esse illicitam, nam jura etiam ecclesiastica aliquam permitunt. Et ratio ipsa docet, cum cæli et astra naturales causæ sint inferiorum effectuum, ab illis, ut tales sunt, aliquorum effectuum cognitionem desumi posse. Quia vero illæ causæ, et non sunt per se causæ omnium effectuum, qui in hoc orbe inferiori fiunt, et eorum, quorum sunt causæ, non semper sunt solæ, sed indigent aliarum cooperatione, neque etiam semper sunt efficaces, quia impediri possunt, ideo etiam est clarum multos ex his effectibus non posse per astra cognosci, vel non cum certitudine. Eo vel maxime quod, licet astrorum virtus multum valere possit ad hos effectus, tamen est a nostris sensibus remotissima, et majori ex parte oc-